

بررسی مهاجرت دانش‌آموختگان دانشگاهها

فروغ عریضی*

مقدمه

مهاجرت یک پدیده جهانی است. مهاجرت مردم و جمعیت‌ها همواره رخ داده و خواهد داد و به‌عنوان یک پدیده جامعه‌شناختی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

فرار مغزها یک پدیده زبان‌آور فرهنگی و اقتصادی برای کشورهاست. مبالغ هنگفتی صرف تربیت یک متخصص می‌شود و در میان آنها نخنگانی وجود دارند که می‌توانند در میدانهای علم و صنعت هر کشوری مشرثر باشند، به آسانی جذب بازارهای خارجی می‌گردند و امکانات مهاجرت نیز به‌راحتی برای آنها فراهم می‌شود.

برخورد با این معضل اجتماعی نگارنده را بر آن داشت تا در این زمینه با استفاده از تجارب، مطالعات و مشاهدات خود مقاله‌ای به رشته تحریر درآورد. امید است که مورد توجه خوانندگان عزیز واقع شود و برای رفع این معضل مهم اجتماعی تمهیدات لازم صورت گیرد تا از این نیروهای ارزنده استفاده مطلوب به‌عمل آید.

در گلستان سعدی آمده است... ملک گفت: من این دو طایفه دوست می‌دارم (از عالمان): یکی علما و دیگر زهاد. وزیر فیلسوف جهان‌دیده حاضر بود و گفت: ای پادشاه، شرط دوستی

آن است که با هر دو طایفه احسان کنی: علما را زربده تا دیگر بخوانند و زهاد را (چیزی) مده تا زاهد بمانند.^۱

مهاجرت دانش‌آموختگان

منهومان لایشعبان، طالب علم و طالب مال (دو تشنه که سیر نمی‌شوند، طالب علم و طالب مال / حدیث نبوی)

مهاجرت یک پدیده طبیعی و اجتماعی است که از دیرباز در جوامع مختلف روی می‌داده است. جانورشناسان و دانشمندان علوم طبیعی مهاجرت حیوانات را مورد مطالعه قرار داده‌اند. بعضی از پرندگان مهاجر بر طبق غریزه و کشش درونی پیوسته بین زیستگاههای تابستانی و زمستانی خود کوچ می‌کنند. بعضی از ماهیان نیز به‌طور غریزی برای تخمگذاری با سختی و مرارت و با سعی و کوشش فراوان برخلاف جریان آب به سوی مصب رودخانه‌ها شنا می‌کنند و در این راه باید از خطرات متعددی که بر سر راهشان کمین کرده است، بگذرند. در بسیاری از موارد مثل خشکسالی، گله‌های بزرگ پستانداران در پهنه چراگاهها و مراتع بزرگ در قاره آفریقا به حرکت درآمده، کوچ می‌کنند.

در روزگاران قدیم قوم آریایی از مناطق شمالی روسیه به جنوب کوچ کردند، بعضی از آنها به سوی قاره

اروپا در غرب، بعضی به سوی شبه قاره هند در شرق و بعضی نیز در فلات ایران سکن گزیدند. قبلاً نیز انسانهای اولیه از قاره آفریقا پا به قاره آسیا گذاشته بودند. در دوران جدید نیز بسیاری از مردم اروپا و آسیا به آمریکای شمالی و جنوبی، استرالیا، زلاندنو و غیره مهاجرت کرده‌اند. در گذشته‌های دور نیز انسانها از آسیا به آمریکا کوچ کرده بودند. خداوند تبارک و تعالی نیز در قرآن کریم هجرت را در بعضی از موارد به مسلمانان توصیه می‌کند. پیامبر اکرم (ص) نیز در زمان مناسب با همراهی مهاجرین اقدام به هجرت از مکه مکرمه به مدینه منوره نمودند.

بنابراین، مهاجرت یک پدیده جهانی است، به‌طوری که در گذشته و حال انسانها به صورت گروهی یا انفرادی از مرزهای جغرافیایی عبور کرده و می‌کنند. در یک کشور، ایل‌ها و کوچ‌نشینان طبق برنامه دقیق از مکانی به مکان دیگر بیلاق و قشلاق می‌کنند.

* - عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان.

۱- سعدی، گلستان سعدی، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، شرکت سهامی انتشارات خسوارزمی، چاپ چهارم، ۱۳۷۴، ص ۱۰۲.

مردم همواره از روستا به شهر و از شهری به شهر دیگر مهاجرت می‌کنند. در بعضی از کشورها تحرک پذیری مردم و جابه‌جایی جمعیت بیشتر اتفاق افتاده و به چشم می‌خورد. در این کشورها مانند ایالات متحده آمریکا، وابستگی مردم به یک شهر یا ایالت کمتر است و مردم برای اشتغال بهتر به سهولت و آسانی از شهری به شهر دیگر کوچ می‌کنند.

انگیزه انسانها برای مهاجرت و علل مهاجرت مردم را می‌توان با روشهای علمی جامعه‌شناختی مورد مطالعه قرار داد، تا چگونگی و ساز و کار مهاجرت شناسایی شود. نحوه و جهت حرکت مهاجرت به گونه‌ها و انحاء مختلف ممکن است شکل گیرد: مهاجرت مردم داخل یک کشور از محلی به محل دیگر، مهاجرت مردم بومی از کشوری به کشور دیگر، طبقات مختلف مردم با خصوصیات مشخص در روند مهاجرت شرکت می‌کنند. بنابراین در این مقاله جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی مهاجرت و جمعیت‌شناسی و روان‌شناسی مهاجران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

برای آنکه فردی تصمیم بگیرد از کشوری به کشور دیگر مهاجرت کند. علل و عوامل مختلف و متعددی لازم است. به ندرت یک یا دو علت باعث مهاجرت و ترک وطن شخص می‌شود. عوامل مؤثر در مهاجرت اتباع یک کشور به کشور دیگر را می‌توان به دو گروه عوامل بیرونی و درونی تقسیم کرد.

عوامل بیرونی و محیطی را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد: عوامل دافعه کشور مهاجرخیز و عوامل جاذبه کشور مهاجرپذیر.

عوامل درونی نیز شامل شخصیت، خلیقیات، محیط رشد و شکل‌گیری شخصیت فرد، استعدادها، تحصیلات، تواناییها و تجربیات عملی مهاجر می‌باشد.

بنابراین ضروری است که تمایلات و کششهای درونی انسان و نیز نیروهای محیطی و محرکهای خارج از شخص را که باعث روی‌آوری به مهاجرت افراد به‌خصوص فرار مغزها می‌شود، به‌دقت بررسی و مطالعه کرد.

مبالغ معتناهی صرف تربیت یک متخصص می‌شود و در میان متخصصان، تعداد اندکی نخبگان علمی و مهندسان چیره‌دست وجود دارند که می‌توانند به‌طور ثمربخشی در کشور خدمت کنند. و اتفاقاً بازارهای خارجی نیز درصدد جذب همین افراد هستند. اصولاً صاحبان صنایع و مراکز آموزش عالی کشورهای غربی در پی استخدام استعدادهای درخشان کشورهای دیگر به‌خصوص کشورهای جهان سوم هستند.

در کشور ما برنامه آموزش عالی دوره‌های مختلف تخصصی از کشورهای غربی اقتباس شده است. در نتیجه، محصول این دوره‌های آموزشی، تربیت دانش‌آموختگانی است که برای بازار کار کشورهای صنعتی غرب تربیت شده‌اند، به‌طوری که تمایل آشکار و آرزوی نهان

بسیاری از آنان مهاجرت به خارج و زندگی و کار در یک کشور غربی است. بنابراین، پدیده مهاجرت با مسائل نظام آموزشی ارتباط تنگاتنگی دارد. بعضی از استادان دانشگاهها به خارج مهاجرت کرده و مشغول کار شده‌اند. بعضی دیگر نیز در جست‌وجوی وسایل و فراهم کردن امکانات مهاجرت هستند. فارغ‌التحصیلان دبیرستانها و دانش‌آموختگان دانشگاهها برای ادامه تحصیل به خارج سفر می‌کنند و عده‌ای از آنها در خارج اقامت می‌نمایند. به‌علاوه کارگران ماهر، تکنسین‌های کاردان، مهندسان کارشناس و متخصصان دانشمند به بازارهای کار کشورهای صنعتی جذب می‌شوند.

فعالیت انسان در جهت اقتصادی برای امرار معاش و تأمین وسایل زندگی و کسب رفاه مادی، در جهت اجتماعی برای دستیابی به جایگاه مناسب در جامعه و احراز منزلت اجتماعی و در جهت فرهنگی برای کسب علم و دانش و آرامش معنوی است. اگر این نیازها در زادگاه شخص تأمین نشود، وی اقدام به مهاجرت می‌نماید.

پیش از آنکه پدیده مهاجرت را با دقت بیشتری بررسی و عوامل مؤثر بر مهاجرت نخبگان علمی و صنعتی را شناسایی و بعضی تمهیدات و توصیه‌های محدود کردن مهاجرت را ارائه کنیم، لازم است که بستر روان‌شناسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را که زمینه‌ساز مهاجرت اتباع یک کشور می‌شود، با دقت بیشتری مطالعه کنیم. در اینجا نکاتی را درباره علوم و فن‌آوری به‌خصوص در کشورهای رو به رشد و نیز بعضی از عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر آنها را بررسی می‌کنیم. ابتدا سه بخش انسان و آرزوهایش، جهان و جامعه انسانی، علم و فن‌آوری را به‌عنوان پیش درآمد بحث مهاجرت ارائه می‌دهیم.

انسان و آرزوهایش

دانشمندان و حکما درباره معانی واژه‌ها و عبارات نظیر رسالت، تکالیف، وظایف، مسؤولیتها و نقش انسان در زندگی و در جهان به تفکر و اندیشه پرداخته‌اند. انسان در زندگی چه باید بکند و به چه چیز باید دست یابد؟ اغلب آنچه که انسان می‌خواهد و آنچه که باید انجام دهد، در تضاد با یکدیگر است. هنگامی که تمایلات، خواستها و انگیزه‌ها با تکالیف، مسؤولیتها و وظایف فرد سازگاری و انطباق داشته باشد، انسان زمینه‌های مساعد و فرصتهای مناسبی را برای شکوفایی استعدادهای خود در اختیار دارد تا به موفقیتهایی برای اقیان خویشتن و سود انسانها و بهره جامعه بشری دست یابد. در این راه انسان بر کره ارض سفر می‌کند و از سرزمینهای گوناگون در پی تقدیرش می‌گذرد و اندیشه‌هایش را در جست‌وجوی حقیقت توسعه داده و شکل می‌دهد. او می‌تواند بسته به استعدادها و تلاشهایش به یک درجه ارتقای تواناییها و اعتلای شخصیت و یک مرتبه ادراک و یک موقعیت

معنوی برسد. اگر کوششهایش در جهت صحیح قرار گیرد، می‌تواند منشأ خدمات ارزنده‌ای به میراث فرهنگی و ذخایر علمی بشر باشد. اگر فرصتهای مناسبی برایش فراهم شود و اگر هشیارانه آنها را دریابد و به‌درستی از آنها استفاده کند، می‌تواند حرفه مثرثمری را برای خود دنبال کند و نتایج مفیدی به جامعه بشری عرضه دارد.

نیازهای انسان به یک هرم تشبیه شده است. در قاعده این هرم نیازهای فیزیکی (غذا، پناهگاه، لباس) سپس نیازهای اجتماعی (زندگی اجتماعی، سرگرمی، مقام و حرمت اجتماعی) و در قله هرم نیازهای معنوی (اغنائی معنوی، حصول روحانی، آرامش درونی، سکینه و کامرانی) قرار دارد. پس از آنکه نیازهای بنیادی و فیزیکی انسان برآورده شود، و به یک درجه از موفقیت و کامیابی فیزیکی برسد، به سوی اشتغالات فکری، ذهنی و هنری سوق داده شده، به اندیشیدن درباره عالم و تفکر در خلقت می‌پردازد و برای تأمین نیازهای والای خود به گونه‌ای به تمرینات ذهنی و تفکرات معنوی روی می‌آورد.

انسان دارای ابعاد و جنبه‌های متعددی است که همه آنها باید توسعه یابد و رشد کند. توصیه می‌شود که در اعتدال زندگی کنیم، به‌طوری که هر جنبه‌ای از زندگی انسان در حد اعتدال مورد توجه کافی قرار گیرد. به عبارت دیگر باید سازگار با طبیعت مان زندگی کنیم. بنابراین افراد بشر می‌توانند با خود آشتی و مصالحه کنند.

توجه به نیاز انسانها به‌خصوص مغزهای متفکر یک جامعه برای تحصیل علوم، پژوهش در زمینه علوم و فن‌آوری، تحقیقات فرهنگی، تفکرات معنوی، خلق آثار هنری و غیره نشان می‌دهد که جوامع باید سرمایه‌گذاری لازم را برای ایجاد

ساختار مناسب با این‌گونه فعالیت‌های معنوی انجام دهند. اگر بستر این فعالیتها در حد مطلوب نباشد، به‌ناچار انسانهای با استعداد علمی، صنعتی، فرهنگی و هنری به محیطهایی با امکانات لازم و کافی جذب می‌شوند. فعالیت خلاقه در زمینه‌های مختلف، یک کنجکاوای صرف و اشتغالات تجملی و بی‌فایده نیست، بلکه شرط لازم برای بقای یک جامعه است. بنابراین لازم است دانشگاهها و مؤسسات تحقیقاتی دولتی و خصوصی مجهز به امکانات پژوهشی با مدیریت مجرب و مستحکم برای استخدام مغزهای متفکر جامعه تأسیس شود. نتیجه این تحقیقات به‌طور مستقیم برای پیشبرد اهداف علمی، مهندسی، صنعتی، فن‌آوری و فرهنگی در کلیه بخشهای اقتصادی کشور مفید بوده و به کار می‌آید. موضوع تحقیقات را هم صنعت و مؤسسات اجرایی مختلف بر حسب نیازهایشان ارائه می‌دهند و هم پژوهشگران پیشنهاد می‌نمایند.

جهان و جامعه انسانی

فضانوردانی که از فضا به‌سوی زمین نگاه می‌کنند، تنها یک کره کوچک و حتی نقطه‌ای را در فضای بی‌کران می‌بینند. کره زمین در پهنه گیتی دقیقاً همان است که به نظر می‌آید. ما نیز به هنگام دیدن عکسهای زمین که از ماهواره‌ها گرفته شده است، همان احساس و نظر را خواهیم داشت هنگامی که با هواپیما پرواز می‌کنیم. اغلب یک شهر کامل را با شبکه تو در تو خیابانها و راهها و مجموعه ساختمانها و باغهایش می‌بینیم. ولی هنگامی که در امتداد یک خیابان حرکت می‌کنیم و یا در یک اتاق استراحت می‌کنیم، دیدمان به‌شدت محدود است و تنها با جزئیات محیط اطراف مشغول است. بنابراین تصویر کلی ناحیه شهر، صحنه کشور و عرصه زمین را از دست می‌دهیم.

انسان بنا بر علل گوناگون طبیعی به سفر و گردش در جهات مختلف روی کره زمین پرداخت. در نتیجه، بذریع تنوع و تکثر پذیری و دگرگونی‌اش در هر نقطه و مکانی روی زمین ریخته شد. هر جنبه و مشخصه زندگی او به صورت و اشکال گوناگونی متحول شد. زبان، ادبیات، دین، مذهب، آداب اجتماعی، روش زندگی، جهان بینی، روش تفکر و اندیشه، عادات ذهنی و عقلانی، هنرها، کسب و کار، روشهای امرار معاش و غیره، اشکال مختلفی اتخاذ کرده و ذایقه‌ها و سلیقه‌های خاصی را به خود گرفتند. در هر حال، فرهنگ هر جامعه مجموعه کاملی را تشکیل می‌دهد و عوامل مختلف درگیر و مؤثر در ساختار آن همواره فعل و انفعالاتی را برای حفظ خود و سازگاری و تعادل درونی انجام می‌دهد. بنابراین غیرممکن و حتی غیرعقلانی است که فرهنگ را به بخشهای مختلف جدا از هم، مانند مراسم مذهبی و آداب اجتماعی تقسیم کنیم. مردم غالباً بین آنها تفاوتی قابل نمی‌شوند و جنبه‌های مختلف زندگی را مخلوط کرده و در هم ادغام می‌کنند و تعادل و توازن ظریفی بین آداب و عادات خود ایجاد می‌نمایند، گرچه گاهگاهی به نظر می‌رسد که این عادات در تضاد با یکدیگر هستند.

با ظهور تمدن جدید ناشی از علوم، مهندسی و فن آوری، فرایند تنوع پذیری راه و رسم زندگی انسان معکوس شده است و به سوی یکنواختی آداب و عادات زندگی، همگنی راه و روشهای اجتماعی و تجانس اسلوب و سلیقه‌های فردی به شدت تمایل یافته است. روشهای متفاوت تبادل و انتقال اطلاعات، محیط و شبکه‌های مختلف مخابرات و صور و اشکال گوناگون ارتباطات دوربرد، حجم عظیمی از اطلاعات متنوع را در اختیار توده مردم قرار داده است. وسایل سریع حمل و نقل و ترابری

انبوه، به‌طور مؤثری جوامع بشری و کشورها را در مجاورت یکدیگر قرار داده و عملاً مردمان از نژادهای مختلف و زمینه‌های فرهنگی متفاوت را نزدیک هم آورده است. به‌علاوه وابستگی متقابل اقتصاد کشورهای مختلف تبادل مادی و به تبع آن تبادل فرهنگی را اجتناب‌ناپذیر کرده است. در واقع چنین تبدلاتی مطلوب بوده و مورد استقبال قرار می‌گیرد. در حالی که کشورهای شرقی برای بهبود و ارتقای سطح زندگی مردمان خود به علوم و فن آوری غربی احتیاج دارند، خود کشورهای غربی برای پرکردن شکاف موجود در زندگی معنوی خود، به‌شدت به میراث فرهنگی شرق و معرفت خاورزمین نیاز دارند. برای مثال، معروف است که شعر فارسی به علت شرایط خاصی در دورانهای متمادی به چنین قالب بیان و معانی بدیعی دست یافته است و دارای چنان دانش فراگیر و حکمت عمیقی است که می‌تواند برای هر کسی مایه نشاط و وجد و منبع الهام باشد. در هر حال بسیاری از دانشمندان مشرق‌زمین خدمات ارزنده‌ای به علوم و فن آوری کرده‌اند و بسیاری از حکمای غربی در حوزه‌های معنوی و روحانی تلاش و کوشش فراوانی مبذول داشته‌اند.

بنابراین با گذشت زمان، تفکیک منابع علوم و تشخیص توسعه فون بر مبنای کشورها و اختصاص اعتبار هر کشف علمی به گروهی خاص در عرصه پیشرفت تمدن بشری مشکل‌تر می‌شود. در حال حاضر جوامع بشری به سوی جهانی شدن پیش می‌روند، ابتدا جنبه‌های علمی، صنعتی، فن آوری، اقتصادی و تجاری گسترش می‌یابد و سپس جنبه‌های فرهنگی جای پای خود را باز می‌کند. آگاهی مردم از احوالات و فرهنگهای یکدیگر با توسعه ارتباطات راه دور امکان یافته و وابستگی اقتصادی کشورهای مختلف،

تماس بین مردم را افزایش داده است. در این شرایط انگیزه مهاجرت مردم از شهری به شهر دیگر و از کشوری به کشور دیگر تقویت شده و وسایل و ابزارش نیز فراهم شده است. در این میان جوانان مستعد و دانش‌آموخته کشورهای عقب‌نگه داشته شده راههای مهاجرت را در مقابل خود باز می‌بینند، که بسیار نیز برایشان وسوسه‌انگیز است.

علوم و فن آوری

علوم و فن آوری از سوی کشورها، مردمان، فرهنگها و تاریخ محدود نمی‌شود. دانش علمی و فنی دیر یا زود در زمان و مکان از مرزها عبور می‌کند. تبادل دانشمندان و مهندسان در بین کشورها و انتشار اطلاعات علمی و فنی در سطح بسیار گسترده و ابعاد بسیار وسیعی انجام می‌گیرد، به‌طوری که محل نضح و توسعه دانش علمی و فنی و کسانی که در این کار همت می‌گذارند، اهمیت کمتری دارد، بلکه مهم آن است که چه کسی این اطلاعات را گردآوری می‌کند و در کجا به‌طور مؤثری مورد استفاده و کاربرد قرار می‌گیرد. البته بسیاری از اطلاعات فنی در مراکز دولتی و خصوصی به‌عنوان اسرار صنعت، محرمانه شمرده می‌شود و دستیابی به آنها غالباً امکان‌پذیر نیست. بنابراین در کشورهای رو به توسعه، دانشمندان باید در دانشگاهها و پژوهشگاهها برای شناخت و گردآوری دانش روز به کار گمارده شوند.

دانشمندان، صنعتگران و هنرمندان هسته تحقیقاتی علمی و مطالعات فرهنگی و هنری را تشکیل می‌دهند، که در مرزهای دانش، فن و هنر کار می‌کنند و دستاوردهایشان بنیادی و دستیابیهایشان همیشگی و نتایج آن درازمدت است. چنین انسانهایی زندگی خود را وقف علم و هنر کرده‌اند و باید

در جایی کار کنند که فرصتهای مناسب و امکانات لازم وجود داشته و آنها بتوانند بیشترین بازدهی فکری و کارآمدی علمی را ارائه دهند. مهاجرت دانشمندان از مرزها به عنوان فرار مغزها مشخص می شود که دانش آموختگان با استعداد از کشورهای رو به توسعه به کشورهای صنعتی غربی جذب می شوند، به طوری که امروزه حتی دانشمندان اروپایی به ایالات متحده که بوته ذوب علوم و فن آوری شده است، مهاجرت می کنند. بنابراین، راه محدود کردن فرار مغزها از کشور، فراهم کردن زمینه مناسب اشتغال آنها داخل کشور است. در اینجا مراد از زمینه مناسب عوامل متعددی است که در بخش بعدی بدان می پردازیم.

دستاوردهای علمی و فن آوری دوران جدید بر طبیعت کره زمین، روش زندگی مردم و حتی جهان بینی، تفکرات فلسفی و اندیشه های معنوی آنها تأثیر گذاشته و آنها را تغییر داده است. دانش کنونی میراث عمومی بشری است و در دسترس همگان و قابل وصول و حصول برای همه مردمان می باشد، زیرا علوم کمتر محرمانه است و بیشتر دانشمندان ترجیح می دهند که یافته ها و نتیجه تحقیقات خود را انتشار دهند. بنابراین مجموعه علوم و کلیت دانش بشری از درون خود رشد می کند. خوراکش تاریخ علوم دستاوردهای گذشته است و اصولاً می تواند در هر کشور توسعه یابد.

فن آوران، مهندسان، صنعتگران و گروه دیگری از مردمان هستند که عمدتاً علم را برای ساخت و تولید محصولات مختلف به کار می برند، و وسایل گوناگونی را برای بهبود کیفیت زندگی انسانها می سازند. در دنیای صنعتی و رقابتی امروز، تحقیق و توسعه یک نقش حیاتی و عمده ای برای ساخت محصولات بهتر و جدید ایفا

می کند. سطح پیشرفت فن آوری و توسعه صنعتی یک کشور به طور مستقیم و تنگاتنگ به حجم سرمایه گذاری و میزان تلاش و کوششی که در تحقیق و توسعه به کار رفته و برای برنامه ریزی آن صرف شده است، بستگی دارد.

فعالیت انسان در جهت

اقتصادی برای امرار معاش

و تأمین وسایل زندگی

و کسب رفاه مادی،

در جهت اجتماعی برای

دستیابی به جایگاه مناسب

در جامعه و احراز منزلت

اجتماعی و در جهت فرهنگی

برای کسب علم و دانش

و آرامش معنوی است.

اگر این نیازها در زادگاه

شخص تأمین نشود، وی اقدام

به مهاجرت می نماید.

در کشورهای رو به رشد که نفوذ بیگانه بی وقفه اعمال شده و به وضوح و شدت احساس می شود، تمایل به خودکفایی اقتصادی از طریق استقرار صنعت بومی با کمترین اتکا به منابع خارجی وجود دارد. در واقع کشورهای صنعتی غربی تا اندازه زیادی خودکفا هستند، زیرا بازار اصلی محصول آنها در واقع کشورهای خودشان است. هر چند بسیاری از این کشورها منابع اولیه ندارند و باید از خارج وارد کنند اما حجم اقتصادی آنها آنقدر وسیع و گسترده است که صدور بخش نسبتاً کوچکی از تولید برای کسب ارز خارجی آنها کفایت می کند. وضعیت معکوس در کشورهای رو به توسعه وجود دارد، که نیازها بسیار بیشتر از

محصولات داخلی بوده و تقاضا بسیار فراتر از عرضه کالا است. به علاوه، اقتصاد قادر به تحصیل ارز خارجی کافی برای ارضا و برآوردن انتظارات رو به افزایش مردم نیست. سیاست محدود کردن مصرف گرایی و تولید محلی محصولات لازم و کالاهای ضروری برای برآوردن نیازهای مردم و ایجاد شغل و اشتغال برای آنها کاملاً معقول و منطقی است. روشن است که یک چنین کاری نمی تواند بدون نوعی ارتباط و همکاری با کشورهای دیگر مفید و مؤثر باشد. راهبردهای مختلفی برای انتقال فن آوری مناسب به کشورهای در حال توسعه پیشنهاد شده است، برای آنکه به بازارهای جهانی دست یابیم، باید بازار کشور را به روی کالاهای خارجی باز کنیم. در وضعیت بازار آزاد و رقابت سخت، محصول صنایع کشور باید با مرغوبیت و کیفیت عالی ساخته و عرضه شود. در نتیجه فعالیت گسترده در صنعت کشور زمینه وسیع اشتغال را فراهم می کند.

نتیجه می گیریم که این دانش فنی است که باید منتقل شود و این مهندسان و فن آوران هستند که باید آموزش ببینند و دانش و مهارت لازم را در علوم و هنر مهندسی کسب کنند. به علاوه، اقتصاد و فرهنگ مردم باید برای صنعتی شدن مؤثر، ساخت کارآمدی تولید انبوه شکل گرفته و سازماندهی شود. از آنجا که، افراد جامعه باید در بخشهای مختلف اقتصادی اشتغال ورزند، لازم است که برنامه ریزی مناسبی برای تصحیح دیدگاهها و آرا و وجدان و اخلاق کاری کارکنان طراحی شود و برنامه های آموزش فنی اجرا و تمهیداتی برای بهبود زندگی، رشد مهارتها و توسعه شغلی آنها فراهم شود. پدیده مهاجرت را باید در زمینه مباحث یاد شده درباره انسان و آمال و آرزوهایش، جهان و جامعه انسانی و علوم و فن آوری بررسی و مطالعه کرد.

خارجی برای کار و گذراندن فرصتهای مطالعاتی دعوت می‌شوند.

در هر حال از میان کسانی که به خارج از کشور مهاجرت می‌کنند، عده‌ای می‌توانند در کشورهای خارجی اقامت، زندگی و کار کنند. ولی بعضی از آنها نمی‌توانند سازگاری نشان دهند و همراه با بعضی از مشکلات مادی و روانی به کشور باز می‌گردند. علل بازگشت مهاجران متفاوت و گوناگون است. ممکن است ناشی از وابستگیهای خانوادگی، جوانب فرهنگی، اعتقادات دینی، عوامل اقتصادی و غیره باشد.

بعضی از دانشجویان اعزام به خارج نمی‌توانند با شرایط و محیط کشورهای خارجی سازگاری پیدا کنند و آن را بپذیرند. بعضی از مهاجران نیز به علت محاسبات اشتباه پس از گذشت مدت زمان کوتاهی از سفرشان، باز می‌گردند و بعضی دیگر نیز با مشکلات جدی مواجه می‌شوند. در هر حال به‌طور کلی کسانی که در زندگی، حرفه و شغل خود در ایران موفق بوده‌اند، می‌توانند انتظار داشته باشند که در خارج نیز موفق باشند.

از علل دیگر مهاجرت، عدم توازن و تعادل در سوددهی بخشهای مختلف اقتصادی کشور است. بازرگانی و تجارت از دیرباز دارای سود و بهره‌ای به مراتب بیشتر از بخشهای دیگر اقتصادی مانند صنعت بوده است. به‌علاوه بازرگانان و حتی کسبه بازار درآمدی به مراتب بیشتر از صنعتگران و پیشه‌وران و مهندسان و معلمان داشته‌اند. تجارت و بازرگانی نباید آنقدر سود داشته باشد که انگیزه اشتغال در حرفه‌های دیگر اقتصادی و فعالیت علمی را از مردم بگیرد. در بعضی از کشورهای غربی برای دستیابی به یک سطح متعارف رفاه زندگی تلاش کمتری نسبت به کشورمان لازم است. در کشور ما بسیاری از مردم برای امرار معاش به چندین کار مختلف

مردم افغانستان به ایران و اشتغال آنها در صنایع کشور به‌خصوص صنایع عمرانی و ساختمانی بسیار مفید بوده است.

انگیزه مهاجرت در گروههای مختلف مردم متفاوت است و می‌توان به‌صورت زیر طبقه‌بندی کرد:

۱- ایرانیان ساکن کشور که بر اثر تبلیغات مختلف مایل به مهاجرت می‌باشند.

۲- ایرانیان ساکن در کشور که قبلاً در کشورهای خارجی برای کسب دانش یا اشتغال اقامت داشته‌اند.

۳- دانشجویانی که برای ادامه تحصیل با هزینه شخصی یا بورسیه‌هایی به خارج مسافرت کرده‌اند و تقاضای مهاجرت به کشور محل اقامت دارند.

۴- دانشمندان، مهندسان، پزشکان، هنرمندان و دیگر کسانی که حرفه خاصی دارند و به فکر مهاجرت می‌افتند.

۵- کارگران ماهر که برای اشتغال به کشورهای مهاجرپذیر مسافرت می‌کنند.

۶- بعضی از ثروتمندان که دارایی خود را برای تجارت و سرمایه‌گذاری به خارج منتقل کرده و خود نیز مهاجرت می‌کنند.

۷- پدران و مادرانی که فرزندان خود را خارج از کشور اقامت دارند و مشغول تحصیل و یا کار می‌باشند.

۸- دانشمندانی که از سوی کشورهای

انسان در پی اغنای هرم نیازهای گفته شده خود است. به‌طور خلاصه انسان در جست‌وجوی آرامش روانی و زندگی بی‌دغدغه فکری است و برای دستیابی به چنین حالت و شرایطی در زندگی مهاجرت می‌کند. فرایند جهانی شدن باعث می‌شود که جامعه بشری بر روی کره خاک به‌صورت یک دهکده جهانی درآید. بدین ترتیب ارتباط بین مردمان، تمدنها و کشورها بیش از پیش گسترش و تعمیق یافته است و تأثیر متقابل آنها هم چشمگیر شده است. بنابراین انتظار می‌رود که انسانها بین کشورها حرکت کنند و از مرزها عبور کنند. ولی چنین مهاجرت‌هایی باید به گونه‌ای صورت گیرد که اگر کسی از کشوری کوچ کرد، جای خالی‌اش احساس نشود و یا به‌سرعت پر شود. بعضی از کشورها مانند استرالیا، کانادا، زلاندنو، آمریکا و غیره مهاجرپذیر و بسیاری از کشورهای دیگر مهاجرخیز هستند. رونق اقتصادی و شکوفایی اجتماعی بعضی از کشورها به مهاجرت بستگی دارد. کشورهای اروپایی به این نتیجه رسیده‌اند که برای تداوم رشد صنعتی و حفظ سطح اقتصادی خود نیاز به جذب کارگران ماهر و مهندسان کارآموز دارند. مهاجرت

مشغول هستند که نه فقط کارها و وظایف شغلی به خوبی انجام نشده، بلکه بسیاری از فرصتهای شغلی را از جویندگان کار سلب می‌کند. بنابراین، با کاهش ساعات کار بعضی از مردم، فرصتهای شغلی و کاری برای دیگران ایجاد می‌شود.

مهاجرت دانشمندان، مهندسان و صنعتگران به عنوان فرار مغزها پدیده اجتماعی زیان آوری برای کشور است. مهاجرت دانش آموختگان، مملکت را از نیروی کارآمد تهی می‌کند و باعث می‌شود که سرمایه‌های داخلی و خارجی در اقتصاد کشور کمتر جذب شود. در دوره‌های آموزشی فنی و مهندسی اشتغال دانشجویان در صنایع کشور باید مد نظر باشد. به علاوه، در برنامه آموزشهای فنی و مهندسی باید تقویت فرهنگ بومی گنجانده شود. در غیر این صورت، دانش آموختگان دانشگاههای طراز اول کشور علاقه و تمایل مسافرت به خارج را دارند و یا عملاً مهاجرت می‌کنند.

برای جلوگیری از مهاجرت دانشمندان و فرار مغزها از کشور، باید شرایط مطلوب جذب نخبگان خارج از کشور را شناسایی کرده و مستقر کنیم. دانشمندان و مهندسانی که به کشورهای غربی مهاجرت می‌کنند، در محیطی به فعالیت می‌پردازند که در آن مراکز پژوهشی، دانشگاهها، شرکتهای صنعتی و تولیدی دارای مدیریت تثبیت شده با قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های منسجم و تجربه شده هستند. آنها از لحاظ مادی تأمین شده و امکانات و تجهیزات کافی را در اختیار دارند تا بدون هیچ دغدغه فکری برای حل مسائل مشخصی که به آنها ارجاع می‌شود، تمام استعدادها، دانش فنی، سعی و تلاش خود را مصروف دارند. پژوهشگران کشور با در اختیار داشتن امکانات محدود، می‌توانند کارهای شایسته و ارزنده‌ای انجام دهند.

مقررات پژوهشی و اداری باید به حداقل برسد و مقررات اداری تسهیل شود. پژوهشگران باید امکانات و تسهیلات کافی برای انجام تحقیقات و انتشار نتایج حاصل از آنها را در اختیار داشته باشند. دست پژوهشگران باید در امر تحقیق باز باشد. ارتباط نزدیک با دانشگاهها و مؤسسات پژوهشی داخلی و خارجی باید برقرار باشد. اگر پژوهشگران امکانات لازم را برای ایجاد تماس و ارتباط با مؤسسات خارجی داشته باشند و بتوانند به راحتی و سهولت به آن مراکز و احیاناً برای شرکت در گردهمایی‌های علمی به خارج مسافرت کنند، جاذبه غرب تا اندازه زیادی فروکش می‌کند. دانشمندان باید از لحاظ اقتصادی در حد متعارف تأمین شوند.

دستاوردهای علمی و فن آوری

دوران جدید بر طبیعت

کرة زمین، روش زندگی مردم

و حتی جهان‌بینی، تفکرات

فلسفی و اندیشه‌های معنوی

آنها تأثیر گذاشته و آنها

را تغییر داده است.

دانش کنونی میراث عمومی

بشری است و در دسترس

همگان و قابل وصول

و حصول برای همه مردمان

می‌باشد، زیرا علوم

کمتر محرمانه است.

مراکز پژوهشی اعم از دانشگاهی و صنعتی باید سعی خود را در جهت شناسایی و تعریف مشکلات و معضلات علمی، مهندسی، صنعتی، نظامی کشور به کار برند و در جهت حل این مشکلات تحقیق و تفحص

کنند، در غیر این صورت انتظار بهبود وضعیت صنعت کشور نمی‌رود. در حال حاضر، شاید بازار کار کشور قادر به جذب همه ایرانیان خارج از کشور نباشد، ولی کشور دارای یک گروه عظیم جوانان جویای کار و مشتاق اشتغال در بخشهای مختلف اقتصادی است. در واقع این امر یک مزیت قابل توجه کشور است، که می‌تواند با مدیریت صحیح، صنعت و تولیدات کشور را گسترش داده و اقتصاد را ارتقا دهد و سطح زندگی مردم را بهبود بخشد.

برنامه‌های فرهنگی، علمی، تحقیقاتی، فن آوری، صنعتی، کشاورزی، اقتصادی و تجاری کشور باید به گونه‌ای نقش دانشگاهها و مراکز پژوهشی را در توسعه کشور و بهبود وضعیت زندگی مردم در نظر بگیرد و قوانین و مقررات لازم را برای شرکت دانشمندان و محققان کشور در مطالعه و حل مشکلات علمی و معضلات صنعتی تدوین کند. کشور ایران سرمایه هنگفتی را در زمینه آموزش و پرورش جوانان مصرف می‌کند. هر یک از آنها می‌توانند در گوشه‌ای از اقتصاد و صنعت کشور به کار گماشته شده و شمر ثمر واقع شوند. بنابراین یک مدیریت صنعتی کارآمد باید برنامه‌های توسعه اقتصادی و صنعتی را با مشخصه‌های ضروری آن برای هموار ساختن راهکارهای علمی دانشمندان و فعالیتهای صنعتی مهندسان تدوین کند. بدین سان با توجه به تعلیم و تربیت و رشد جوانان در فرهنگ غنی ایران، علی‌رغم همه وسوسه‌های مهاجرت از کشور و با وجود همه جاذبه کشورهای غربی، در کشور می‌مانند و از اینکه در کشور خود زندگی کرده و خدمت می‌کنند، راضی و خشنود هستند و احساس هیچ کمبودی نمی‌کنند. و در نتیجه، فرار مغزها عملاً متوقف می‌شود.